

Ungdomsstudie 2015

- En studie som visar på serveringsstäl-
lens serveringsbenägenhet av alkohol
till unga utan att begära legitimation

Rapport: 2016:2

Rapportnamn: Ungdomsstudie 2015 – En studie som visar på serveringställets serveringsbenägenhet av alkohol till unga utan att begära legitimation

Utgivare: Länsstyrelsen Blekinge län, 371 86 Karlskrona

Författare: Annette Ludvigsson

Kontaktperson: Annette Ludvigsson, annette.ludvigsson@lansstyrelsen.se

Foto/omslag: Mostphotos

ISSN: 1651-8527

Länsstyrelsen rapporter: www.lansstyrelsen.se/blekinge/Sv/Publikationer

Förord/Sammanfattning

Alkohol är en av de viktigaste bestämningsfaktorerna för människors hälsa.

Alkoholkonsumtion styrs bland annat av tillgänglighet, därmed är en restriktiv alkoholpolitik sedan länge en stor del av den svenska välfärdspolitiken. Alkohollagen (2010:1622) är en social skyddslag som syftar till att begränsa all skadlig alkoholkonsumtion. Det förebyggande arbetet handlar till stor del om att minska tillgängligheten till alkohol där tillsyn enligt alkohollagen är en viktig del. Alkohollagen innehåller bland annat bestämmelser om vem som får sälja alkoholdrycker och var, samt hur försäljning och servering ska bedrivas. Enligt alkohollagen får inte alkoholdrycker säljas eller lämnas ut till den som inte har fyllt 20 år, servering av alkoholdrycker får däremot ske till den som har fyllt 18 år.

Det finns ett stort samband mellan alkohol och våld, i Sverige sker cirka 80 % av misshandelsfallen i samband med alkoholkonsumtion. Ansvarsfull alkoholservering är en vetenskapligt beprövad metod utvecklad av STAD (Stockholm förebygger alkohol- och drogproblem) som bland annat syftar till att minska det alkoholrelaterade våldet och servering till överberusade. I Blekinge har arbetet med Ansvarsfull alkoholservering pågått sedan 2004.

På uppdrag av länsstyrelsen, som en del i länets regionala arbete med ansvarsfull alkoholservering, har sex 18-åriga ungdomar besökt serveringsställen runt om i Blekinge län i syfte att undersöka serveringsbenägenhet till unga med ett yngre utseende utan att begära legitimation. Studiens syfte var även att ge ett utgångsläge samt att möjliggöra uppföljning av kommande studier av serveringsställets serveringsbenägenhet. Vid varje besök på serveringsställen beställde ungdomarna varsin starköl eller starkcider. Blev ungdomarna tillfrågade att visa legitimation svarade de att de inte hade någon men uppgav sin rätta ålder.

Resultatet från ungdomsstudien visar på en väldigt hög serveringsbenägenhet på länets serveringsställen. För att serveringsställets kontroll av åldersgränser ska förbättras samt minska serveringsbenägenheten till unga som inte kan uppvisa legitimation är det av stor vikt att fortsätta arbetet med en ansvarsfull alkoholservering. Och inte minst att fortsätta följa hur arbetet och förhållningssätt efterlevs på länets serveringsställen.

Lars Olsson

Avdelningschef, Samhällsutveckling
Länsstyrelsen i Blekinge län

Annette Ludvigsson

Alkoholhandläggare, Samhällsutveckling
Länsstyrelsen i Blekinge län

Innehåll

Förord/Sammanfattning	3
Bakgrund	6
Alkoholpolitik	6
Alkohollagen	6
Unga och alkohol	7
Ansvarsfull alkoholserving	7
Syfte	9
Metod	9
Urval	9
Genomförande	10
Resultat	10
Diskussion och slutsats	11
Referenser	12

Bakgrund

Alkoholpolitik

Alkohol är en av de viktigaste bestämningsfaktorerna för människors hälsa, det vill säga en faktor som påverkar hälsotillståndet. Alkoholkonsumtion styrs bland annat av tillgänglighet, därmed har en restriktiv alkoholpolitik sedan länge varit en viktig del av den svenska välfärdspolitiken. Det övergripande målet för Sveriges alkoholpolitik är att minska alkoholens medicinska och sociala skadeverkningar.

En nationell strategi för Alkohol-, Narkotika-, Doping- och Tobakspolitiken (Prop. 2010/11:47) togs fram 2011, med det övergripande målet ett samhälle fritt från narkotika och doping med minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och ett minskat tobaksbruk. Strategin reviderades under 2015 och fastställer mål, inriktningar och prioriteringar för samhällets insatser under åren 2016-2020. Strategin består av sex långsiktiga mål utan slutdatum och omfattar skydd av barn och ungdomar, tillgångs- och tillgänglighetsbegränsande arbete, förebyggande arbete, vård och behandling, tidiga insatser samt riktlinjer för samarbetet med andra EU-länder och internationellt.

Två av de långsiktiga målen; Tillgång till alkohol, narkotika, dopningsmedel och tobak ska minska samt att antalet barn och unga som börjar använda narkotika, dopningsmedel och tobak eller debuterar tidigt med alkohol ska successivt minska har direkt koppling till ansvarsfull alkoholservering. Inom ramen för dessa långsiktiga mål är det av betydelse att effektiv och samordnad alkohol- och tobakstillsyn bedrivs, där det är av stor vikt att tillsynen över bestämmelserna för bland annat alkoholservering fungerar väl. Under strategiperioden ligger prioritet på att sprida kunskap om samt följa utvecklingen av hur lagstiftningen tillämpas. Kvaliteten på tillsyn enligt lagstiftningen för alkohol och tobak behöver förbättras på alla nivåer samt bli mer likvärdig över hela landet. Inom detta mål uttrycks även att samarbetet mellan myndigheter och näringsliv bör utvecklas, i exempelvis användande av förebyggande metoder. Därtill framhålls vikten av en samverkan mellan ANDT-förebyggande och brottsförebyggande arbete. En effektiv samverkansform som anges är bland annat mellan polis och kommuners tillståndsenhet för att reglera hanteringen av alkohol på serveringsställen.

Alkohollagen

Alkohollagen är en skyddslag som syftar till att begränsa all skadlig alkoholkonsumtion, exempelvis tidig alkoholdebut och berusningsdrickande. Det förebyggande arbetet handlar till stor del om att minska tillgängligheten och de skadliga dryckesvanorna. Tillgång och normer är de mest betydande orsaksfaktorerna till skadliga alkoholvanor. Med en väl fungerande lagstiftning ges samhället möjlighet att kontrollera och särskilt begränsa tillgängligheten, en grundläggande del i detta arbete är tillsyn enligt alkohollagen. Tillsyn är en mycket viktig del av det förebyggande arbetet och genom en aktiv tillsyn kan många av de problem som kan tänkas uppstå på ett serveringsställe förebyggas. Kommunerna beslutar om tillstånd att servera alkohol och ansvarar tillsammans med polisen att utöva tillsyn över att lagar följs i samband med servering av alkoholdrycker, länsstyrelsen följer upp och utövar tillsyn över kommunernas arbete enligt alkohollagen.

Alkohollagen och anslutande regelverk innehåller bland annat bestämmelser om vem som får sälja alkoholdrycker och var, samt hur försäljning och servering ska bedrivas. För att skydda ungdomar finns bland annat lagstiftat om åldersgränser. Enligt alkohollagen får inte

alkoholdrycker säljas eller lämnas ut till den som inte har fyllt 20 år. Servering av alkoholdrycker får däremot ske till den som har fyllt 18 år. Lagen uttrycker även att den som serverar alkoholdrycker ska förvissa sig om att mottagaren har uppnått rätt ålder för att få bli serverad.

Alkohollagen fastställer även bestämmelser om ordning och nykterhet i samband med försäljning och servering av alkoholdrycker, försäljning av alkoholdrycker ska skötas på ett sådant sätt att skador i möjligaste mån förhindras och alkoholdrycker får inte lämnas ut till den som är märkbart påverkad av alkohol eller andra berusningsmedel. Den som tar befattning med försäljning av alkoholdrycker ska se till att ordning och nykterhet råder på försäljningsstället. Ansvarig personal ska se till att måttfullhet iaktas och att störningar på grund av oordning eller onykterhet undviks vid servering av alkoholdrycker. Begreppet ”ordning” innefattar bland annat att inga personer under 18 år blir serverade alkohol, att inga märkbart påverkade personer finns i lokalen, att det inte är för många gäster i lokalen, att det är en god kösituation i anslutning till serveringsstället samt att ingen verksamhet som är kriminell förekommer.

Den som serverar alkohol till någon som är under 18 år eller märkbart påverkad kan som följd personligen ställas till rätta för det och därmed riskera att dömas till böter eller fängelse. Dessutom riskerar restaurangen att få serveringstillståndet återkallat om någon under 18 år serveras alkohol.

Unga och alkohol

Alkohol skadar hjärnan oavsett ålder. Alkohol i kombination med att ungas hjärnor är inte färdigutvecklade, gör att de drabbas hårdare av alkoholens skadliga effekter än de som börjar dricka senare. Till skillnad från vuxna har unga svårare att se konsekvenser av sitt drickande samt märka när de blir berusade och blir ofta alldeles för berusade under kort tid.

Ju tidigare en individ börjar dricka alkohol desto större är risken att grundlägga skadliga alkoholvanor som följer med genom hela livet. Tonåringar som dricker mycket och ofta kan utveckla ett alkoholberoende på bara några få år. Dessutom visar statistik att de som berusar sig i unga år är överrepresenterade vad gäller att begå våldsbrott.

Ansvarsfull alkoholserving

Det finns ett stort samband mellan alkohol och våld. Det sambandet är större i länder där man har en berusningskultur, som exempelvis i Sverige. Ökat drickande leder till ökat våld. I Sverige sker 80 % av misshandelsfallen i samband med alkoholkonsumtion.

En stor andel av det våld som alkoholpåverkade personer utför och drabbas av sker i samband med restaurangbesök. Vad gäller det polisanmälda våldet är det många, både gärningsmän och brottsoffer, som är alkoholpåverkade. Risken för våld är större ju fler och mer berusade gäster som befinner sig på serveringsställen. För att undvika detta krävs tydligt ledarskap samt kunnig och professionell personal som kan avgöra när en gäst inte ska bli serverad alkohol.

Ansvarsfull alkoholserving är en metod som har utvecklats inom STAD-projektet (Stockholm förebygger alkohol- och drogproblem) och har därefter spridits ut till landets övriga kommuner. Metoden syftar till att minska skador och våld kopplat till alkoholserving på serveringsställen samt att utveckla en restaurangkultur som motverkar servering till

underåriga och berusade gäster. Ansvarsfull alkoholserving som metod är vetenskapligt beprövad och har visat tydliga resultat vad gäller minskning av servering av alkohol till unga, berusningsnivå på restauranger samt det alkoholrelaterade våldet.

En hälsoekonomisk studie av vad det innebär för samhället i form av kostnader, besparingar och hälsovinster att investera i metoden Ansvarsfull alkoholserving visar på att det leder till ekonomiska besparingar och välfärdsvinster. Kostnaderna för de olika insatserna i metoden understiger kostnaderna för våldsbrottsligheten i samhället. För varje satsad krona i metoden tjänar samhället 39 kronor samt mänsklig vinst i bättre hälsa och livskvalitet.

Ansvarsfull alkoholserving består av tre huvuddelar och tre övriga delar, samtliga sex delar stärker och kompletterar varandra. De tre huvuddelarna är samverkan, utbildning och tillsyn, de övriga delarna består av kartläggning, uppföljning samt informationsspridning

Metodens tre huvuddelar:

- **Samverkan**, en väl fungerande samverkan i arbetet med metoden där nyckelpersonerna från kommunens tillståndsenhet, polis samt tillståndshavare ingår. Övriga aktörer som kan ingå är alkohol- och drogsamordnare, restaurangfack och landsting. I Blekinges samverkansgrupp medverkar även Blekinge Tekniska högskola samt länets restaurangskolor.
- **Utbildning**, restaurangpersonal utbildas i syfte att synliggöra det professionella förhållningssättets betydelse för restaurangrelaterat våld, bli stärkt i yrkesrollen samt ge verktyg att upptäcka och hantera risksituationer. Utbildningen omfattar bland annat alkohollagen, alkoholens medicinska effekter, nöjesrelaterat våld och konflikthantering.
- **Tillsyn**, att ha väl fungerande rutiner, dialog och samsyn för en effektiv tillsyn på serveringsställen av kommun, polis samt övriga berörda myndigheter och aktörer.

Metodens övriga tre delar:

- **Kartläggning**, att genomföra en grundläggande kartläggning av alkoholsituationen i kommunen är en förutsättning för utgångsläge, planering och uppföljning av utvecklingsarbetet. Kartläggningen syftar till att undersöka serveringsställens benägenhet att servera alkohol till överberusade och underåriga samt förekomst av restaurangrelaterat våld.
- **Informationsspridning**, att kontinuerligt hålla beslutsfattare och allmänheten uppdaterade/informerade om det pågående arbetet och dess resultat genom bland annat nyhetsbrev, lokalpress, hemsidor, radio och TV.
- **Uppföljning**, kontinuerlig uppföljning och utvärdering av de olika insatserna för att se vilka resultat metoden gett samt lära av erfarenheter. Det är av stor vikt att återkoppling sker till de restauranger som valt att arbeta med Ansvarsfull alkoholserving.

För att nå bästa resultat är det viktigt att arbeta strukturerat med metoden som helhet och inte plocka ut valda delar av den då samtliga sex delar stärker och kompletterar varandra.

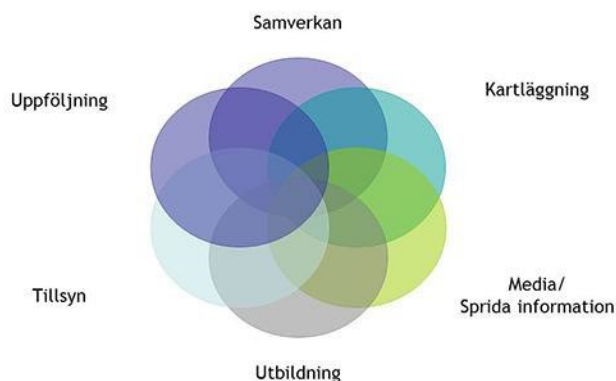

Bild: Folkhälsomyndigheten

Länsstyrelsen Blekinge har tidigare fått externa projektmedel, för att arbeta med och sprida metoden Ansvarsfull alkoholservice till kommunerna i länet. I Blekinge kallas samverkansgruppen i arbetet med Ansvarsfull Alkoholservice för Glasklartgruppen. Länsstyrelsen samordnar arbetet och tillsammans med kommunerna, polisen, BTH och landstinget anordnas två utbildningstillfällen varje år för länets tillståndshavare och deras personal.

Syfte

Syftet med denna studie var att i Blekinge undersöka serveringsställens benägenhet att servera alkohol till personer med ett yngre utseende utan att kräva legitimation samt att ge ett utgångsläge och därmed möjlighet att genomföra återkommande uppföljningar.

Metod

Studien genomfördes tillsammans med sex elever från en av länets restaurangskolor. Ungdomarna hade fyllt 18 år och fick underteckna ett kontrakt där de försäkrade att de inte skulle dricka någon alkohol under arbetet eller sprida någon information angående studien vidare.

Urval

De serveringsställen som besöktes valdes ut i samråd mellan Länsstyrelsen och de kommunala alkoholhandläggarna som har god kännedom om de lokala förhållandena.

Samtliga serveringsställen som utsågs hade stadigvarande tillstånd att servera alkohol och hade dansverksamhet. Sammanlagt besöktes sju serveringsställen.

Genomförande

Under en fredagskväll i november 2015 besökte fem tjejer och 1 kille de utvalda serveringsställena i länet. Ungdomarna delades upp i tre grupper och besökte serveringsställena två och två. De uppmanades att klä sig som om de skulle gå ut en helgkväll men inte att försöka se äldre ut. Ungdomarna mottog protokoll att fylla i efter varje besök samt handkassa. Vid varje besök beställde ungdomarna varsin stor starköl eller starkcider. Om serveringspersonalen frågade efter legitimation svarade de att de inte hade någon men uppgav sin rätta ålder. Där de blev serverade alkohol gjorde de sig diskret av med drycken genom att låtsas att de fått telefonsamtal eller behövde gå på toaletten, såsom de hade blivit uppmanade att göra. Samtliga beställningsförsök gjordes i baren. Av de som tog emot beställningarna var tre kvinnor och två män. På fem serveringsställen fanns ordningsvakter i entréerna, samtliga var manliga. Vid restauranger som hade ordningsvakter och ungdomarna tillfrågades om legitimation svarade de likt vid servering att de inte hade någon men uppgav sin rätta ålder.

Enligt svensk lag är det den som lämnar ut alkoholhaltiga drycker vid servering som är skyldig att förvissa sig om att mottagaren uppnått en ålder av 18 år även om ålderskontroll tillämpas vid entrén.

Resultat

Studiens resultat visar att ungdomarna blev insläppta på fem av sju serveringsställen. De två som nekade inträde hade ordningsvakt. Av de fem serveringsställen som ungdomarna blev insläppta på hade tre ordningsvakter och två hade inte det. Oavsett om serveringsställena hade ordningsvakt eller inte, blev de serverade alkohol utan att behöva visa legitimation. Vi kan inte se att det är någon skillnad om det var en kille eller en tjej som gjorde beställningen eller om bartendern var kvinna eller man. De serveringsställen som inte släppte in ungdomarna räkas som nekande i rapporteringen, vilket ger en serveringsbenägenhet på 71,4 % (fem av sju).

Diskussion och slutsats

Ansvarsfull alkoholserving är en vetenskapligt beprövad metod som visat god effekt på bland annat minskad servering av alkohol till minderåriga. I Blekinge anordnas utbildning i ansvarsfull alkoholserving vid två tillfällen varje år för länets tillståndshavare och deras personal. Blekinge Tekniska Högskola anordnar utbildning för de som är medlemmar i kåren och som ska jobba på studentpuben. Dessutom erbjuds elever på länets restaurangskolor att gå utbildningen. Sammanlagt utbildas omkring 130 personer varje år i Blekinge i Ansvarsfull alkoholserving.

Denna studie syftade till att undersöka restaurangers benägenhet att servera alkohol till personer med ett yngre utseende utan att kräva legitimation samt att ge ett utgångsläge och därmed möjlighet att genomföra återkommande uppföljningar.

Liknande studie genomfördes i Blekinge 2004 och 2006. År 2006 serverades ungdomarna vid 45,5 % av köptillfällena och 2015 serverades ungdomarna 71,4 % av köptillfällena. Tidigare studier genomfördes inte utifrån samma urval som 2015, därav kan vi inte göra en rättvis jämförelse. Framtida studier kommer att ske med samma urval som 2015, det vill säga på uteslutande serveringsställen där det finns dansverksamhet.

Resultatet att fem av sju serveringsställen serverar personer med ett yngre utseende visar tydligt att arbetet med att öka ansvarstagandet på länets serveringsställen behöver fortsätta kraftfullt. Ansvarsfull alkoholserving är en del i detta arbete tillsammans med en effektiv och kontinuerlig tillsyn. Dessutom kan ungdomsstudien i sig vara ett viktigt verktyg för att utveckla nuvarande trend i rätt riktning, då studien ger möjlighet att sätta in insatser efter behov. Ungdomsstudien ska genomföras vartannat år och kombineras med berusningsstudier. Detta för att aktualisera och hålla frågan levande såväl på länets serveringsställen som i den regionala Glasklartgruppen.

Det finns ett tydligt behov av att uppmärksamma Blekinges restaurangpersonal i Blekinge län att kontrollera unga gästers ålder både vid servering av alkoholdrycker och vid entréer där det finns ordningsvakter. Den som serverar alkohol har ett personligt ansvar att se till att ingen minderårig eller märkbart påverkad serveras alkohol, vilket vi bör uppmärksamma ytterligare vid kommunikering med tillståndshavare och vid de utbildningstillfällen som anordnas inom Ansvarsfull alkoholserving.

Referenser

Andréasson, S., Lindholm, L., Månsdotter, A., Rydberg, M. & Wallin E.(2007). *Ansvarsfull alkoholserving i krogmiljö*. Statens folkhälsoinstitut R 2007:9, Stockholm, Statens folkhälsoinstitut

Brännström, B., Kvillemo, P., Leifman, H., Paschall, J.M. & Trolldal, B. (2012) *Ansvarsfull alkoholserving -effekter på våldsbrottsligheten i landets kommuner*.

Folkhälsomyndigheten.(2014). *Ansvarsfull alkoholserving*
<http://www.folkhalsomyndigheten.se/amnesomraden/tillsyn-och-regelverk/tillsyn-alkohol/ansvarsfull-alkoholserving/>

Folkhälsomyndigheten.(2015). *Alkoholens skadeverkningar*.
<http://www.folkhalsomyndigheten.se/amnesomraden/andts/alkohol/skadeverkningar/>

IQ.(2015). *Alkohol och ungdomar*. <http://www.iq.se/sv/fakta-om-alkohol/extra-skadligt-for-unga>

Regeringen. (2010). *Regeringens proposition 2010/11:47- En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken*.

Svensk författningssamling 2010:1622. Alkohollag.

**LÄNSSTYRELSEN
BLEKINGE LÄN**

SE-371 86 Karlskrona
Telefon 010-224 00 00
E-post: blekinge@lansstyrelsen.se
www.lansstyrelsen.se/blekinge